

Een huis op de Hogewoerd, hoek Koenesteeg, in de zestiende en zeventiende eeuw

P.J.M. de Baar, april 2015

Het door Diogenes verworven huis op de Hogewoerd dat aan de ene kant belend wordt door de Koenesteeg (sedert 1871 met huisnummer 63), heeft ook in de zestiende en zeventiende eeuw een interessante geschiedenis. Natuurlijk is de eerste bouw van een huis op dit kavel nog interessanter, maar bij geschiedschrijving geldt in het algemeen: hoe ouder, hoe moeilijker. Over die tijd kan vaak niet veel meer dan een hypothese geformuleerd worden, die hopelijk ooit nog eens bewezen kan worden. Hierop zal niet heel diep ingegaan worden. Pas vanaf de zestiende eeuw beginnen er voldoende gegevens bekend te raken zodat in ieder geval vanaf dan een sluitende reeks namen van eigenaars bekend is en van diverse eigenaars heel wat meer dan alleen de kale naam.

Voorstedelijk landschap

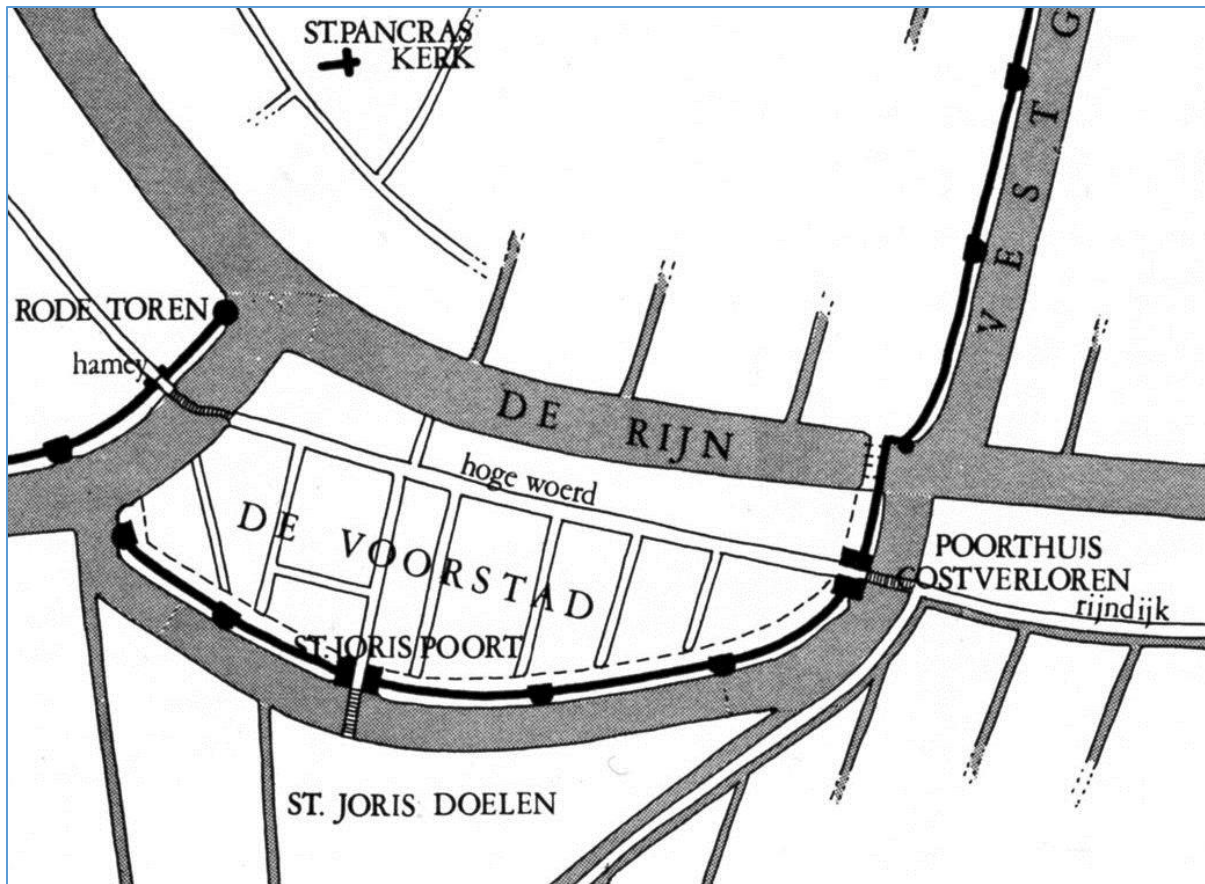
Toen de stad Leiden een beetje belang begon te krijgen, in de dertiende eeuw, zal ook het landverkeer over de zuidelijke Rijnsoever toegenomen zijn. Op sommige plekken langs de rivier waren rivierduinen van vooral zand neergelegd, waardoor daar een iets steviger ondergrond was, en over het geheel werd door de rivier een in dikte variërende laag klei afgezet. Omdat de rivier wel eens buiten zijn oevers trad, was het raadzaam de weg tussen Katwijk en Utrecht langs de Oude Rijn waar nodig wat te verhogen, wat het begin van de Hoge Rijndijk werd. In Leiden werd zelfs een wel wat op een terp lijkend langgerekt dijklichaam opgeworpen, de Breestraat, met als westelijke uitloper het Noordeinde (thans Breestraat lage nummers, terwijl de naam Noordeinde overging op een deel Haagweg) en als zuidelijke uitloper het Zuideinde, later Nobelstraat genoemd (en thans Breestraat hoge nummers). Bij dat Zuideinde sloot aan een ook wel wat hoger stuk weg richting Utrecht, de Hogewoerd. Bij rioleringswerkzaamheden in de Hogewoerd is in de jaren tachtig een ophogingslaag gevonden die van hetzelfde materiaal was als waarmee de Breestraat opgehoogd is.¹ Mogelijk wilde men geen al te plotseling en sterk hoogteverschil tussen Hogewoerd en Zuideinde.

Aan de weg die later Hogewoerd zou gaan heten zullen zoals overal elders langs de Hoge Rijndijk boerderijen gestaan hebben. Van daaruit konden de lange kavels land naar het zuiden, dus richting het huidige Levendaal en nog wel verder tot over de latere Zoeterwoudsesingel, geëxploiteerd worden. Of het een hele reeks boerderijen was, laat zich maar slecht vaststellen. Dicht tegen de stad aan zal er wel geen bebouwing geduld zijn uit militair oogpunt. Ook nadat dit gebied binnen de stadsvesten getrokken was, stonden er nog boerderijen: op 11 april 1367 werd een hofstede ter bebouwing uitgegeven, waarop binnen een half jaar huizen gebouwd dienden te worden.

Over het tijdstip waarop dit stuk Hogewoerd binnen de stadsvesten (en later stadsmuren) getrokken is, zijn de meningen lang verdeeld geweest. Zo is zelfs wel gedacht dat er een aparte voorstad geweest is. Maar sinds “De voorstad op de Hogewoerd verworpen” werd², wordt aangenomen dat bij de enorme stadsuitbreiding van 1346-1355 ook dit stuk bij de stad getrokken is. Vrijwel meteen zal met de bebouwing, in ieder geval tussen de nog wel even gehandhaafde boerderijen, begonnen zijn.

¹ A.D.P. van Peursen, Van Breestraat tot Plantage. De archeologische begeleiding van de rioleringswerken in de Hogewoerd te Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden* 9 (1986) p. 39-52, speciaal 40: er werd een dikke zwarte laag (tussen 57 en 102 cm dik) vanaf het Steenschuur tot de St. Jorissteeg gevonden, maar geen sporen van een dijk.

² P.J.M. de Baar, ‘De voorstad op de Hogewoerd verworpen’, *Renus, mededelingenblad van de AWN afd. Rijnstreek* 1992 afl. 3 p. 15-20; deze hypothese is daarna door alle latere historici gevolgd.

Schets van de voorstad volgens H.A. van Oerle (*Leiden binnen en buiten de stadsvesten, deel I Beschrijving, p. 120*).

Er zijn berichten bekend over huizen aan de Hogewoerd uit 1356, 1359 of kort voordien (2), 1360 of kort voordien (3) en uit de zestiger jaren (7 stuks); uit later tijd zijn er meer, en ook over huizen aan de zijstegen. In de akte uit 1356 is sprake van drie huizen, die er wellicht nog niet heel erg lang stonden.

We hebben geen helder idee hoe de Hogewoerd er rond 1355 uitzag. Liepen er tussen de kavels van de boerderijen sloten, eventueel door tot in de (Nieuwe) Rijn, zodat er meerdere bruggetjes in de Hogewoerd lagen? Werden die benut om de grotendeels ook nog nu bestaande stegen te maken, of werden de stegen juist midden op de kavels gelegd? Waren die stegen een soort levensvoorwaarde om de terreinen te kunnen ontsluiten, of waren ze als het ware een aan het eind van het bouwproces overschietende strook grond? Het meest voor de hand liggend is dat de stegen min of meer in het midden van een kavel aangelegd werden om er huizen aan te kunnen bouwen, die wellicht ook minder last van verzakken zouden hebben dan wanneer de steeg op een gedempte sloot kwam te liggen. Ook lijkt hierop te wijzen het vestigen van renten op de gebouwde of gebouwde wordende huizen aan de Koenesteeg. Naar veel historici beweren zou deze genoemd zijn naar ene Coenraad Zoetinx (niet Zoelinx!), die daar zo rond 1375 woonde, maar bij verificatie van de daarop betrekking hebbende tekst blijkt alleen maar dat de steeg waar hij in of bij woonde gelegen moet hebben aan de Nieuwe Rijn, op een niet nader vast te stellen plaats. Theoretisch kan dat dus zelfs tussen de Hogewoerd en de Nieuwe Rijn zijn, maar in ieder geval niet aan de andere kant van de Hogewoerd.³

³ Archieven van de Kloosters (0503) inv.nr. 612 regest 45, 23-7-1375.

Tekening uit omstreeks 1545 van een boerderij met landerijen in de polder Steekt onder Alphen aan de Hoge Rijn dijk (ELO PV71829.1). De boerderijen aan de Hogewoerd voor en kort na de stadwording in de dertiende eeuw kunnen er ongeveer zo hebben uitgezien.

Pachten mitten houde

Het St. Catharinagasthuis aan de Breestraat ontving in het begin van de zestiende eeuw van twee rijke en bekende Leidenaars grote giften, vooral bestaande uit renten, zowel met als zonder houde. “Pachten mitten houde”, zoals ze gewoonlijk genoemd werden, waren jaarlijks verschuldigde renten waarbij de renteheffer, dus degene aan wie betaald moest worden, het recht gehouden had om bij een eigendomsovergang het recht van nakoop uit te oefenen. Dat wil zeggen dat de verkoop gemeld moest worden met de naam van de koper en de koopsom. Als die niet in de smaak vielen bij de renteheffer, had deze het recht om de koop over te nemen voor dezelfde koopsom. Hiermee werd gezorgd dat geen onwelgevallige personen zich van (familie)bezit zouden kunnen meester maken en dat er niet onder de (markt)prijs gehandeld werd – de renteheffer was vrij om een op deze manier verworven eigendom weer snel te verkopen aan een meestbiedende. Dit soort renten werd vaak gevestigd bij de uitgifte van bouw kavels. Dat had dan het voordeel dat de bouwer naast een grote uitgave voor de bouw, niet ook nog eens veel geld op tafel moest leggen voor de koop van de grond. Dit lijkt dus wel een beetje op onze erfpacht: voor de grond wordt in plaats van eenmalig een groot bedrag, jaarlijks een veel kleinere canon betaald. Dit soort renten werd als vermogensbestanddeel beschouwd en kon vrijwel zonder belemmering verhandeld worden. Sommige particulieren bezaten veel renten, die bij een boedelscheiding versplinterd konden raken. Nu had niet iedereen er veel zin in om bij al die debiteuren op de jaarlijkse vervaldag langs de deur te gaan om de in de loop der jaren door inflatie en soms geldontwaarding (door het verlagen van het zilvergehalte van munten) niet

echt indrukwekkende bedragen binnen te halen. Formeel waren dit brengschulden en was de huiseigenaar verplicht om op de vervaldag naar de renteheffer te gaan, maar de praktijk was eerder dat het haalschulden waren en de crediteur maar moest zien hoe hij zijn geld kreeg. Als dat de moeite waard was, kon er een rentmeester aangesteld worden, maar dat kostte ook weer geld. In de loop der eeuwen werden dan ook veel van deze renten afgelost, vaak tegen het twintigvoud, zeker nadat in 1655 de Staten van Holland hier in een plakkaat sterk op aandrongen en zelfs onlosbare renten aflosbaar verklaarden.

De eerste van deze twee schenkingen van een hele reeks renten op huizen in deze buurt vond plaats in of kort vóór 1539 door Geryt Jan Korstensz. of Kerstantsz. en bestond uit vier renten op huizen aan de Hogewoerd, op vrijwel ieder huis aan de oostzijde van de Koenesteeg, zelfs aan een dwarssteegje daar, aan de andere (=west-) zijde van de Koenesteeg, met zelfs op een onbepaald aantal huisjes in de Brechtenpoort daar, en nog wat verstrooide panden.⁴ Deze schenking was er een van een hele reeks; hij moet een zwak voor dit gasthuis gehad hebben. Dat het bedrijven van christelijke naastenliefde voor zijn ziel niet nadelig zou zijn, zal zeker een drijfveer zijn geweest. Deze Geryt werd ook wel eens Van Steenevelt genoemd, naar het kasteelachtige buitenverblijf aan de Zijl waarvan hij eigenaar was.⁵ Hij was ook eigenaar van een daar in de buurt gelegen steenplaats, waar een steenbakkerij gevestigd was. Als schatrijk Leidenaar kon hij zich wel wat charitatieve daden veroorloven zonder zijn kinderen tekort te doen. Over hem is al uitvoerig gepubliceerd, maar er zou een boek mee gevuld kunnen worden.

De tweede schenking bestond volgens het maanboekje van het St. Catharinagasthuis uit 1543 uit “Pachten gecomen van Marie Paedts ende Pieter Paedts, hoer man”, te weten enkele pachten op huizen aan de Hogewoerd en omgeving.⁶ Daaronder was een pacht op het huis van Koen Michielsz., sceepmaker (“rest de voorhuer”, dat is een verschuldigd overgangsrecht van gewoonlijk de helft van de jaarlijks verplichte rente; hieruit is op te maken dat Koen het pand net gekocht had), tsjaers mitten houde, 20 stuivers (dit betreft Hogewoerd 61) en een pacht op het huis van Crijn Geritsz. Gul, scuytvoerder, ’t houchuys van de Koenesteeg, cum hou, 10 stuivers (dit betreft Hogewoerd 63). Boven deze naam is geschreven: “Jan Ysbrantsz., messemaker, ontfangen voer den voerhuys den 22en decembris ’44”. Dat betekent dus dat Jan aan zijn extra verplichting voldaan heeft eind december 1544. Dit maanboekje is een in een vrij slordig schrift geschreven registertje waarin de rentmeester van het gasthuis vastlegde wie gemaand moest worden en of er betaald was. Daarnaast werd ieder jaar een soort net-register geschreven (soms haast gecalligrafeerd, gezien het karakteristieke handschrift onmiskenbaar door Cornelis Meesz. van Hout, toen schoolmeester en schoonschrijver, en de vader van de bekende Jan van Hout), waarin na afloop van het jaar door de regenten werd aangetekend wie als wanbetaler aangemerkt moest worden en meer van dat soort aantekeningen. In een ongedateerd exemplaar, dat van ongeveer 1543 moet dateren, komen deze posten voor als renten op “Coen Michielsz. schippers huys tsjaers mitten houde 20 stuivers” en “Geryt Evertsz. die Gullen wedue upten houck van de Coenenstege op haer huys mitten houde tsjaers 10 stuivers”. Hierna zal de reeks maanboeken en registers vervolgd worden, maar eerst nog wat over de schenkers.

⁴ Archieven van de Gasthuizen (0504) inv.nr. 303 volgnr. 81. Andere schenkingen van Van Steenevelt: idem, inv.nr. 305 fol. 1v.

⁵ T.N. Schelhaas, Steneveld, Het huis Steneveld bij Leiden, *Bodemonderzoek in Leiden* 11-12 p. 89-104, speciaal p. 90-92, 100.

⁶ Archieven van de Gasthuizen inv.nr. 308 volgnr. 1

Paedts

De schenking was dus afkomstig van het echtpaar Pieter en Marie Paedts (Paets, Paidts enz.).⁷ Later wordt een keer vermeld dat deze pachten gekomen waren van “Pieter Paeds ende Marie Pietersdr., zijn wijf”, en die zijn wel traceerbaar, vooral dankzij de diepgravende studie van Hanno Brand.⁸ Pieter Paedts was een zoon van Claes Jan Paedtsz. en Machtelt van Leyden; Marie was een dochter van Pieter Jan Martijnsz., een zeer rijk Leidenaar. Pieter en Marie hadden twaalf kinderen, waarvan de volgorde per bron wel wat verschilt: Cornelis, Claes (later priester), Jan, Frans, Adriaen, Anthonis, Pieter, Grietje, Heyltje, Aechte, Ermgaerd en Maria (waarbij dus eerst alle jongens komen en dan de meisjes). Pieter Paedts werd op 21 november 1493 lid van de Veertigraad (vergelijkbaar met de Gemeenteraad), en zijn zoon Pieter junior ging dat ambt bekleden vanaf 11 oktober 1537. Van de meesten van de kinderen is een huwelijk bekend en zoals verwacht mocht worden, kwamen de partners ook uit de toplaag van de bevolking. Kortom, ook in deze familie was geld geen echt probleem en kon er wel wat voor het St. Catharinagasthuis af. Het geslacht ging terug tot zeker eind veertiende eeuw. Zo bezat Floris Paedtsz. een flink deel van de landerijen die in 1386 bij de stadsuitbreiding tussen Rapenburg en Witte Singel binnen de stad getrokken werden. Dit Floris Paedzenland werd grotendeels volgebouwd met huizen, zodat hij en zijn nageslacht hele reeksen renten (al dan niet mitten houde) bezaten. Een zeer groot deel hiervan is in de loop der jaren door verkoop of schenking door zijn erfgenamen in handen van charitatieve instellingen gekomen, waaronder zeker niet op de laatste plaats het St. Catharinagasthuis. Hoe Pieter Paedts of zijn vrouw aan de renten in het gebied rond de Hogewoerd gekomen is, weten we niet. Dat uitgerekend dit echtpaar over renten van een gulden en een halve gulden (alleen dan uitgedrukt in stuivers) op de panden Hogewoerd 61 en 63 beschikte, terwijl de renten op vrijwel alle andere panden aan de Koenesteeg in dezelfde tijd in handen van Van Steenevelt waren, opent de theoretische mogelijkheid dat in een ver verleden al deze renten in één hand waren, maar dat ze mogelijk ooit bij een boedelscheiding zijn gesplitst. Daarna kwamen ze dan via heel verschillende routes uiteindelijk toch weer in één hand, die van het St. Catharinagasthuis. Maar theoretisch kan het evengoed zijn dat al in de tijd van de aanleg van de steeg, mogelijk een opwaardering van een boerenpad om op het achtererf van de boerderij te kunnen komen, op de boerderij al een rente rustte of kwam te rusten en dat de projectontwikkelaar van de rest van het terrein verantwoordelijk was voor de overige renten. Of nr. 63 ooit bij nr. 61 gehoord heeft, zoals bijvoorbeeld een schuur bij een boerderij, zal wel heel moeilijk te achterhalen zijn. Maar het zou wel kunnen dat de rente ooit 30 stuivers was voor het totale complex.

Van renten tot waringen

De renten van 20 resp. 10 stuivers staan ook weer in zowel het maanboek als het register van 1548. In het register staat bij deze renten: “Pachten op huysen binnen Leyden ’t gasthuys gegeven in testamente waervoor men [=het gasthuis] schuldich is te doen voor Pieter Paeds ende zijn huysvrouwe ghelijck ’t moeders bouck van den maeltijden inhoud, ende zijn dese hiernaer volgende; die brieven hierof leggen in een doze staende in de lade van de Hoogewoerd, ongeregistreerd”. Paedts en zijn vrouw hadden dus bij testament bepaald dat de gasthuismeesters als contraprestatie brood of dergelijke aan de in het gasthuis opgenomen personen of meer in het algemeen bepaalde armen moesten uitreiken, zoals in het boek van de moeder (de vrouw van de directeur van het gasthuis en verantwoordelijk voor de maaltijden) vastgelegd is. De brieven (het testament en eventueel andere papieren) lagen in een doos die stond in de archiefkast van het gasthuis en wel in de lade waarop geschreven stond Hogewoerd. Ze waren ongeregistreerd, dus niet gekopieerd in een

⁷ Archieven van de Gasthuizen inv.nr. 308 volgnrs. 1-8; volgnr. 9 heeft een andere indeling.

⁸ A.J. Brand, *Patronen, politici, patriciërs* (Gent 1985). Scriptie.

perkamenten register van het gasthuis, dat doorgaans aangeduid wordt als cartularium en waarin alle belangrijke akten door soms een beëdigd persoon of notaris afgeschreven werden. Of dat registreren later alsnog plaatsgevonden heeft, zou nog nagezocht dienen te worden.

De renten staan dan op naam van “Claes Martijnsz., schoemaeckers huys dat Coen Michielsz., schipper, was (of dit een verschrijving was, of dat Coen van scheepmaker schipper geworden was, laat zich maar moeilijk vaststellen), en Jan Janszoen sloetemaickers huys opten houck van Coenenstege dat Geryt Evertszoon de Gulle was”. Ook bij dit hoekpand is er dus wat merkwaardigs aan de hand: het was toch eigendom van Crijn Gerytszoon (de) Gul(le), al kan dat een zoon van Geryt zijn geweest, en was toch in 1544 gekocht door Jan Ysbrantsz., messemaker? Jan Ysbrantsz., alias Proper, was eigenaar van nog heel wat meer panden in de buurt, waaronder zelfs enige tijd het buurpand Hogewoerd 61. Mogelijk was Jan Jansz., messemaker, zijn zoon en leerling, aan wie hij het pand ter bewoning gegeven had en die dus maar optrad als betaler van de rente, maar het is ook mogelijk dat Proper het huis zeer kort nadat hij het zelf verworven had alweer doorverkocht aan een collega. In ieder geval komen in de maanboeken van 1550 en 1552 weer “Claes Maertsz. die scoemaicker en Jan Jansz. sloetemaicker” voor. Het maanboek van 1559 is geheel anders opgezet, waarbij niet meer de herkomst van de renten, maar de situering van de panden waarop deze rustten bepalend was. Eerst worden dan alle renten op huizen aan de Hogewoerd genoteerd, dan die in de Koenesteeg en dan weer verder de Hogewoerd af. Komende vanaf de Krauwelsteeg zijn dan opgenomen “Pieter Franszoons weduwe in St. Christoffel 20 stuivers, Jan Ysbrantsz., messemaker, 4 stuivers, en Martijn Claesz., scuytvoerder, 4 stuivers (betaelt Jan Ysbrantsz. voors.”; het pand schijnt dus juist in 1559 verkocht te zijn aan de buurman). Het zal duidelijk zijn dat de bedragen niet meer kloppen; voor een deel is daar schuldig aan dat de overheid inmiddels een tiende penning daarop hief, zodat 10 procent van de opbrengst als belasting afgedragen moest worden en dit tot een korting door de rentebetalers leidde. Maar wellicht zitten de renten uit het legaat Paedts op een verborgen plek in het register, of zijn ze eruit gelaten omdat er een specifiek doel mee gediend moest worden. Voor dit jaar kunnen we er dus niets mee.

In 1557 werd een tiende penning geheven, waarvan een kohier bewaard gebleven is. Op fol. 59v. staan, komende uit het oosten, “Jan Jansz., sloetemacker, eygenair” (die dus kennelijk zijn eigen huis bewoonde), getaxeerd op een huurwaarde van 4 pond (=gulden), zodat als dit pand verhuurd zou zijn, er per jaar zo’n 4 gulden verschuldigd zou zijn geweest. Het volgende pand stond op naam van “Claes Marten, schoemacker”, en werd ook op 4 pond geschat, en daarnaast woonde “Jan Ysbrantsz., messemacker”, getaxeerd op 4 en een half pond. In 1561 moest weer eens eentiende van de geschatte jaarhuur opgebracht worden. De taxatie was nu als volgt: komende uit de Coenenstege het huis op de hoek ten name van Jan Jacobsz., snijder, getaxeerd op 5 pond, hetgeen blijkbaar zo laag was dat dit onder een belastingvrije voet viel en er geen aanslag volgde. Het pand ernaast werd gehuurd door Mr. Huych Dircxsz., barbier, terwijl eigenaar was Claes Martijnsz., scoemaiker, getaxeerd op 8 pond, en daarnaast Jan Ysbrantsz., messemacker, alias Proper, op 6 pond, zodat ook hij geen aanslag kreeg. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de kleermaker Jan Jacobsz. de plaats van de messenmaker Jan Jansz. had ingenomen. Dat kan verklaard worden door aan te nemen dat Jan Jacobsz. een schoonzoon van Jan Jansz. was. Dat zou dan ook verklaren waarom Barbara Jansdr., weduwe van Jan Jacobsz., snijder, op 1 december 1570 een huys ende erve, staende ende gelegen opte Hogewoert opten houck van de Coenenstege, verkocht aan Claes Maertensz., schoenmaker (dus haar buurman): zij zal een dochter en wellicht enige erfgenaam van Jan Jansz. zijn geweest. Die akte is maar magertjes; zo worden de belendingen niet genoemd en wordt eenvoudig gezegd: “ende met alzulcke voorwaerden, lasten ende servituyten als de principale schepenen waerbrieve daer dese onse tegenwoirdige up deursteken ende getransfixeert is, inhoudt ende vermelt”, zonder bijvoorbeeld de datum van die waarbrief te vermelden. Zoals toen gebruikelijk werd de oude

waarbrief aan de nieuwe vastgemaakt door de zegelstaarten door sneetjes in het perkament te steken en daar dan nieuwe zegels van was aan te bevestigen.⁹ Een koopakte of overdrachtsakte van onroerend goed wordt in Leiden steeds waarbrief genoemd, al waren er soms nog meer papieren, zoals een inbreng, waarbij de betaling van de koopsom het belangrijkste was en dus de penningborgers genoemd worden in plaats van de waarborgers. De penningborgers stonden garant voor de betaling van de koopsom (desnoods op custing=hypothek) en de waarborgers evenzo voor de verplichtingen die een verkoper had, waaronder het vrijwaren van het verkochte gedurende jaar en dag en het afwenden van verborgen lasten. Alle waringen (vanaf 1560) en inbrengen (vanaf 1540) werden in registers vastgelegd, en daarnaast is er nog een baaierd aan vergelijkbare registers, maar het is wel uiterst tijdrovend om die vaak van kaft tot kaft door te bladeren om misschien iets over een gezocht pand of de eigenaar daarvan te vinden.

Claes Maertijnsz., schoemaecker, heeft niet lang van zijn nieuwe bezit mogen genieten. Al op 15 oktober 1572 verkocht zijn weduwe Marytgen Dircxdr. de helft van het huis op de hoek van de Koenesteeg aan Govert Huybrechtsz., brouwersknecht, die erkende uit hoofde van die koop aan haar 125 gulden schuldig te zijn, die afgelost zouden worden volgens een heel ingewikkelde regeling, waarbij ieder jaar op Alreheyligendage (1 november) twaalf gulden betaald zou worden aan de ene keer Marijtgen Dircxdr. en het andere jaar aan Barbara Jansdr., weduwe van Jan Jacobsz., snijder.¹⁰ Wie de eigenaar van de andere helft was (misschien Govert Huybrechtsz. zelf al?), wordt helaas niet vermeld. Dat er nog geld betaald moest worden aan Barbara Jansdr. klinkt wel vreemd, maar vermoedelijk had Claes Martijnsz. bij de koop in 1570 niet de hele koopsom op tafel gelegd, zodat nu zijn weduwe nog steeds geld aan Barbara moest betalen en dat als het ware afschoof op de nieuwe eigenaar. Die verbond als zekerheid voor de betaling het onderhavige huis, dat belend werd door enerzijds Jan Ysbrantsz. alias Proper, messemaker, en aan de andere kant de Koenesteeg, en strekkende van de straat tot achter aan Quyerijn de schoelappers huysinge.

Volkstellingen

Tijdens het beleg van Leiden door de Spanjaarden werd in augustus 1574 een soort volkstelling gehouden om na te gaan hoeveel monden er gevoed moesten worden, gezien de preciaire voedselsituatie. Toen woonden op de Hogewoerd vanaf de Koenesteeg: Govert Huybrechtssen brouwersknecht met 4 personen, Crijn Janssen, scoelapper, met 9 personen, en Proper messemaker snaer Tannetgen met 2 personen. Dat laatste pand was dus bewoond door Tannetgen, een snaar (=schoonzuster, soms ook wel schoondochter) van Proper, die – zoals wij weten – Jan Ysbrantsz. heette. Een vergelijkbare volkstelling vond plaats in september 1581: toen woonden in het hoekhuis “Govert Huybertsz., brouwersknecht, Trijn Claesdr., zijn wijff, Seeltgen, Huybert, Jannitgen, hair kinderen”, en in het buurpand “Quirijn Cornelisz., scoelapper, Erm Woutersdr., zijn wijff, Cornelis, Wouter, Trijn, Claes, Aecht, Anna, Pieter, Dirck, hair kinderen”. Uit het feit dat de vrouw van Govert Huybrechtsz. Catharina Claesdr. heette, is wellicht af te leiden dat zij een dochter was van Claes Martijnsz. en Marijtgen Dircxdr. en had zij de helft van het huis rechtstreeks van haar overleden vader geërfd, zodat Govert alleen nog de andere helft van zijn schoonmoeder moest kopen. Dat in 1574 Quirijn Corneliszoon te boek gesteld werd als Crijn Janssen, zal wel een vergissinkje zijn, zoals er wel meer begaan werden, en dat beide gezinnen in 1581 meer kinderen telden dan in 1574 kan natuurlijk komen doordat er in de tussentijd kinderen geboren (en misschien ook wel overleden) waren, maar mogelijk telde men in 1574 zuigelingen niet mee als monden die gevoed moesten worden uit de voorraden die er nog in de stad aanwezig waren.

⁹ Oud Rechterlijk Archief, ORA inv.nr. 67, Waarboek D fol. 210.

¹⁰ ORA inv.nr. 67, Waarboek E fol. 81.

Eigendomsregistratie

Dit Register Vetus¹¹ geeft “Govert Huybertsz., brouwersknechts huys opten houck, es getaxeert op 8 gulden”, en het volgende huis: “Crijn schoelappers huys dat hij bewoont, es getaxeert op 5 gulden”. In 1585 werd het hoekhuis dus zelfs duurder geacht dan het buurhuis aan de Hogewoerd! Hierna is

¹¹ Stadsarchief 1574-1816 (SA II, archief 0501A) inv.nr. 6596, scan 244.

de registratie vervolgd met alle volgende eigendomsoverdrachten en “belastingen”, dus het leggen van lasten op het huis, meestal in de vorm van hypotheeken. Bij een meting door Salomon Davidsz. van Dulmanhorst op 2 juli 1588 ten behoeve van wat later het Stratenboek zou worden, bleek het hoekhuis van Govert Huebrechtsz. precies een roede breed te zijn, dus 3,77 meter in hedendaagse maat. Het buurhuis van Quirin Cornelisz., schoenmaker, was breed 1 roede 3 voeten en 6 duimen (= 4,87 m).

In Vetus is genoteerd dat het hoekhuis “Is bij de wedue ende voochden van de kinderen vercoft aen Quyrin Cornelisz., schoemaker, belast met 10 st. tsjaers, om 1400 gulden, te betalen mey '92 200 gulden ende jaerlicx 100 gulden. Actum den 7-5-1592.” Deze buurman, immers bezitter van Hogewoerd 61 onder de aanvankelijk simpele aanduiding Quyrin of Crijn de schoenlapper, heeft het hoekhuis toch maar niet verheeld aan zijn oorspronkelijke huis, wat met zo'n groot gezin best gemakkelijk geweest zou zijn. Maar hij bouwde wel “twee cleyne huysgens op 't erff”, want toen hij op 8 december 1598 voorlopig en op 22 maart 1599 definitief dit huis verkocht, hoorden die twee kleine huisjes bij de koop. De nieuwe eigenaar werd Adriaen Jansz., schuytvoerder, voor een koopsom van duizend gulden, waarvan 150 gulden contant betaald moest worden, en de rest afgelost in termijnen van 100 gulden, waarvan de eerste vervaldag zou zijn 1 mei 1600. Deze schuitvoerder, die ook voorkomt onder de toenaam Knotter,¹² verkocht het pand op 24 maart 1608 met zijn kinderen (zijn vrouw was denkkelijk overleden) aan een (vroegere) buurjongen: Dirck Quyrinisz., schoenmaker. Het pand was toen belast met de al bekende 10 stuivers ten behoeve van het Catharinagasthuis, maar ook met een losrente van 6 guldens 5 stuivers per jaar. De koopsom bedroeg 1126 gulden, waarvan 150 gulden meteen betaald moest worden en de rest in jaarlijkse termijnen van 140 gulden. Een losrente lijkt wat meer op een hedendaagse persoonlijke lening en moest afgelost worden tegen het zestien- of twintigvoud van de rente. In Oud Belastingboek A is ook nog heel wat genoteerd over buurpanden, waar Dirck als mede-erfgenaam van zijn vader bij betrokken was.

De eigenaar van 1608-1635

“Dirck Quyrinisz.,¹³ schoemaecker, jonggesel van Leyden, vergeselschap met Wouter Quyrinisz., zijn broeder”, was op 25 juli 1603 in ondertrouw gegaan met “Stijntgen Pietersdr., jongedochter, mede van Leyden, vergeselschap met Lijsbeth Jans, haer moeder, ende Truytgen Jans, haer moeye[=tante]”. Later dat jaar, op 30 december 1603, was Dirck weer getuige bij de ondertrouw van zijn broer Wouter, schoenmaker, die als weduwnaar van Aeltgen Gerytsdr. hertrouwde met Appolonia Pieters. Mogelijk kocht Dirck in 1608 het hoekhuis met de bedoeling daar zelf te gaan wonen, zeker omdat zijn gezin zich uitbreidde. Maar bij de volkstelling van 1622 (voor de heffing van het zogenaamde hoofdgeld) werden in dit huis geregistreerd Christiaen Henricx, van wiens betalingskracht de tellers een weinig hoge dunk hadden blijkens de toevoeging “pover”, met zijn vrouw Marijtgen Henricx en hun drie kinderen Lijsbeth Corssen, Cors Corssen en Marijtgen Corssen (Cors is de roepnaam voor Christiaen).

¹² R.M.Benata Hengstmengel-Koopmans, ‘Een doopsgezinde familie te Leiden rond 1600 – fragment-genealogie Knotter’, in *Ups en Downer* (Leiden 1985) 35-75, speciaal 45, meldt: Adriaen Jansz. (Knotter), geb. ca. 1560, overl. 1616, schuitvoerder, gehuwd met Baertgen Adriaensdr., overl. voor 1608; hij heeft een broer Jan Jansz. (Cnotter), geb. ca. 1565, schuitvoerder op Rotterdam, overl. na 1619.

¹³ Hij was op 9 juni 1628 “out omtrent 50 jaer”; ORA inv.nr. 79, Getuignisboek P fol. 284v.; hij zal dus zo ongeveer 30 jaar oud zijn geweest toen hij in 1608 Hogewoerd 63 kocht.

Detail uit een vogelvluchtk kaart van Pieter Bast uit 1600 (ELO PV329.1a). De zijstegen van de Hogewoerd zijn van links naar rechts de Barbarasteeg, de Sint Jorissteeg, de Krauwelsteeg, de Koenesteeg en de Vrouwensteeg (nu de Nieuwebrugsteeg).

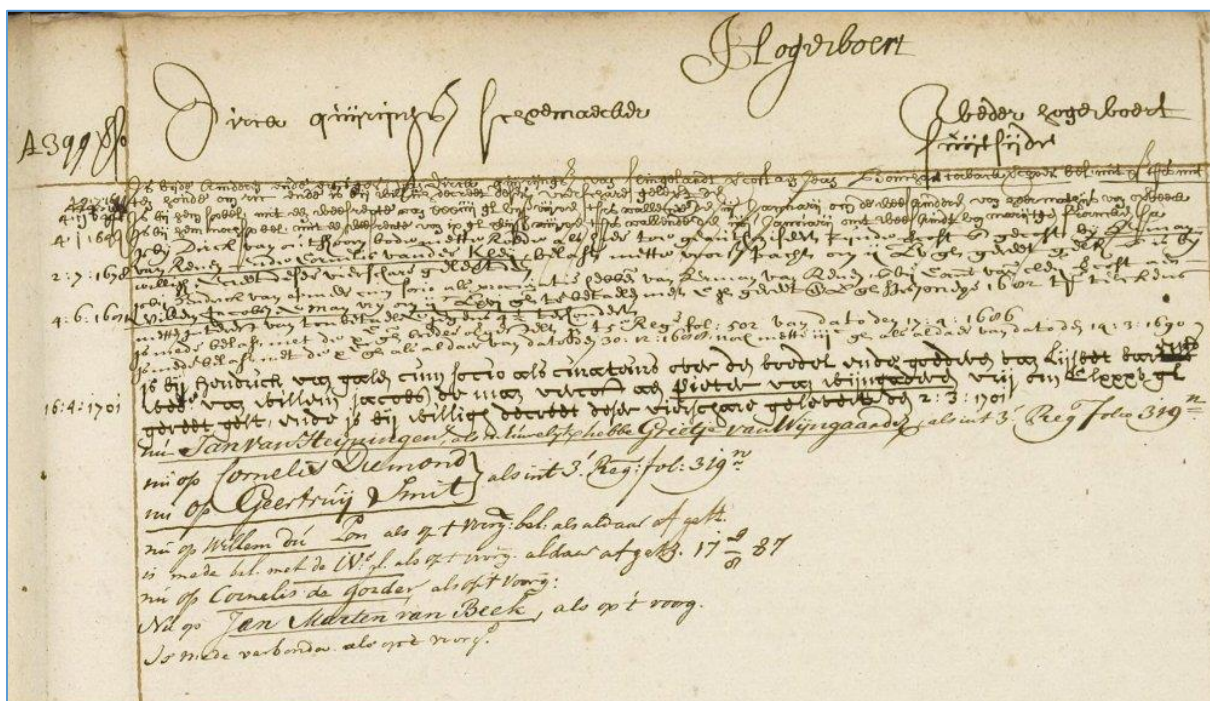
Aan de overkant van de straat, ongeveer ter hoogte van het huidige nummer 50, woonde “Aelbert Corsz., visscher, met Lijsbeth Pieters, zijn vrouw, en twee kinderen Willem en Cors, met boven opte camer: Dirck Quieringsz., visscher, Stijntgen Pieters, zijn vrouw, en zes kinderen: Quiering, Cors, Marijtgen, Nelletgen, Pieter en Lijsbeth”. Opvallend is dat Dirck hier ineens een ander beroep heeft: visser! Zou zijn huisbaas (en misschien zelfs zwager, als Lijsbeth Pietersdr. en Stijntgen Pietersdr. zussen waren) daarop invloed hebben gehad? Het klinkt wel vreemd om je eigen huis te verhuren en zelf elders te huren; het lijkt allemaal niet een teken van enorme rijkdom.

Waar Dirck en zijn gezin ook woonden, het noodlot wist ze wel te vinden. In 1635 woedde de pest weer eens in Leiden; in dat jaar overleden er zo’n 15.000 personen, en dat op een totale bevolking van zo’n 45.000. Op 24 november 1635, toen de epidemie al op zijn retour was, werden Dirck Quyerijnsz. en zijn vrouw van de Hogewoerd in de Hooglandse kerk begraven. Dit moet toch wel een enorme slag voor dit gezin zijn geweest. Vanzelfsprekend moesten er voogden over de nog minderjarige kinderen gesteld worden. Op 28 januari 1636 werden “Jan Pietersz. Schaeck, coussemaecker ende oom (en doopsgezind), ende Michiel Cabbeljau, deeckentrapier”, aangesteld tot voogden over “Pieter, out 19, Marijtgen, 23, Nelletgen, 21, ende Lijsbet, 17 jaer, naergelaten weeskinderen van Dirck Quyeringsz. van Slingelant, loyer, ende Stijntgen Pietersdr., beyde zaliger gedachtenis”¹⁴. Opvallend is dat Dirck hier weer een ander beroep heeft, zij het meer in de sfeer van schoenen: loyer moet wel geïnterpreteerd worden als leerlooier.

De voogden zullen wel overlegd hebben met de al meerderjarige zonen Quyerijn Dircxz. van Slingelandt, vachteploter, en Cors Dircxz. van Slingelandt, visscher, en besloten om in ieder geval het

¹⁴ Voogdenboek D fol. 127v.

hoekhuis te gelde te maken. Zo bevat het Rechterlijk Archief¹⁵ een akte waarin de schepenen oorkonden dat de erfgenamen van Dirck en Stijntgen in het openbaar verkocht hadden en op 25 juni 1637 opgedragen aan “Jean Bouchar, tabackvercoper, een huys ende erve, mit een huysgen daer achter aen, staende ende gelegen binnen deser stede aen de suytsijde van de Hogewoert op den hoeck van de Koenesteech, belegen hebbende, streckende, ende voorts op alsulcke conditiën” (volgens een akte in het Voorwaardenboek, waarin dat uitvoeriger beschreven was), maar op 13 augustus 1640 hebben verkopers en koper “gerenuntieert ende afstant gedaen”, dus in feite de koop geannuleerd. Omdat het kennelijk alleen maar een juridisch probleem was, maar men de koop eigenlijk wel wilde handhaven, zou het pand nogmaals bij willig decreet moeten worden geleverd. Dit hield in dat een procedure gevolgd zou worden waarbij iedereen die ook maar iets met het pand van doen had ingedaagd werd om claims bij het stadsbestuur in te dienen. Daartoe werden er uitroepingen door de stadsboden gedaan op de zaterdagen (marktdag!) 1, 8 en 15 september 1640 van het Stadhuis en op de zondagen 2, 9 en 16 september in de Pieterskerk, en die procedure werd nog eens herhaald in oktober van dat jaar. Het Vonnisboek¹⁶ geeft de verloop van het “proces” tussen “Quyrijn Dircxz. van Slingelandt cum sociis, impetranten van willich decreet (dus eisers) contra alle de opposanten”. Olivier Schaeck, gemachtigd van Quyrijn Dirxs. van Slingelandt, vachteploter (hij was advocaat), en Cors Dircxs. van Slingelandt, visscher, hadden het huis, belend ten oosten door de Koenestege en “aen d’ander sijde” ten westen Pieter Quyrijnsz. van Slingelandt (een oom), verkocht aan Jean Bouchar voor 1197 gulden, te betalen met 250 cash en aflossingen van 140. Op fol. 190 wordt deze procedure dus nog eens herhaald, met als gevolg dat pas op 14 juni 1641 de hele affaire afgelopen was; de uiteindelijke akte werd bezegeld op 19 juli van dat jaar. Daarmee was Bouchar na jaren dus eindelijk gerust eigenaar van Hogewoerd 63.

De pagina uit het bonboek voor de Hogewoerd en omgeving die betrekking heeft op het huidige Hogewoerd 63

¹⁵ ORA inv.nr. 57+9 fol. 75v.

¹⁶ ORA inv.nr. 45 deel SSS fol. 188.

Bouchar

Het bonboek Hogewoerd geeft op fol. 301 alle eigendomsovergangen en dergelijke, waarbij de eerste dus is die van de kinderen van Dirck Quyrjnsz. van Slingelandt aan Jean Bouchar, tabackvercoper, van 19 juli 1641. Tabakverkoper was in het begin van de zeventiende eeuw een nieuw beroep, en omdat het een booming business was, had hij best rijk kunnen worden. Maar het heeft niet zo mogen zijn: het pand werd meerdere keren als onderpand gesteld voor schulden die Bouchar aanging. Zo leende hij op 4 januari 1644 een weesrente van 34 gulden 7 stuivers en 8 penningen per jaar, vervallend op 4 januari, van de weeskinderen van de heer Mathijs van Overbeeck, en op dezelfde dag een weesrente van 9 gulden 18 stuivers 8 penningen van 't weeskindt van Marijtgen Francken saliger. Toevallig is van Matthijs van Overbeeck heel wat bekend – zo was hij een bekend Luthers kopstuk en eigenaar van Rapenburg 65 en het slot van Alphen (hij was daar ambachtsheer van) – en zijn er ook twee boekjes bewaard gebleven waarin de administratie van deze weesrente staat.¹⁷ Daaruit blijkt dat Bouchar in het begin nog redelijk trouw betaalde, maar later (het registertje eindigt eind 1653) toch wel achterstand optrad. Op 6 december 1646 betaalde de huysvrouw van Jan Bouchaers over twee jaar de rente van een kapitaal van 550 gulden met 68 gulden en 15 stuivers en op 18 maart 1650 f 130-12-8 over vier jaar, vervallen op 4 januari 1647, '48, '49 en '50. Daarbij was de familie Van Overbeeck ook nog soepel geweest, want bij de eerste drie jaar gold een rente van de penning 16 (=6,25 %), maar voor het laatste jaar was dat verminderd tot de penning 20 (=5 %). Na 1650 is er geen betaling meer vermeld. Dat renten niet stipt ieder jaar betaald werden, is in de zeventiende eeuw niet ongebruikelijk, maar om dit soort bedragen tot vier jaar toe te laten oplopen, is niet bevorderlijk voor een soepel betalingsgedrag.

Hoewel Jean Bouchar het nog heel lang bolwerkte, viel uiteindelijk de bijl in 1678, denkelijk na zijn overlijden en dat van zijn vrouw. Op 14 januari van dat jaar kreeg Dirck Salomonsz. van Outshoorn, bode mette roede (=deurwaarder), een akte van autorisatie om publiek te gaan verkopen het huis van Jan Bouchar “ende bij hem geabandonneert, ende overgegeven ten voordeele sijner bestgerechtigde crediteuren”, die op 21 januari 1678 “in deser stede herbergh aen den Burgh heeft doen verveylen: Een huys ende erve, staende ende gelegen binnen deser stede aen de zuytzijde van de Oude Hoogewoert op den hoeck van de Koenesteegh”, waarbij de hoogste bidders waren Herman van Rhenen en Cornelis van der Kleij voor 255 gulden.¹⁸ Maar al eerder waren er al signalen dat het niet goed ging. Zo werd op 28 december 1673 Dirck van Outshoorn, bode, geauthoriseerd ten aanzien van de boedel van Jan Bouchae, in zijn leven lakendrapier (dus geen tabaksverkoper meer!)¹⁹ en bij een oproep aan al degenen die iets van hem te vorderen hadden meldden zich “de ontvanger van de verponding, over verlope verpondingh de anno 1671, '72 ende 1673 sjaers f 16-5, is f 50-5”, plus over d' 1^e capitale leningh (een extra belasting vanwege de in 1672 uitgebroken oorlog) f 16-15, totaal dus f 67, “d'heer Hieronimus Pieter van Overbeeck als mede-erfgenaem van juffr. Agatha Scholiers, weduwe wijlen d'heer Mathijs van Overbeeck, comt (als 't recht bij scheydinge vercregen hebbende) volgens custingbrieff per reste een capitael van f 2150 met het verloop van dien tsedert den” (maar de datum is niet ingevuld; in de marge staat dat de brieven, dus bewijsstukken, zijn overgeleverd, maar weer gerestitueerd aan Abraham Oosters), “en deselve comt noch volgens rentebrief in dato den 7-9-1661 een capitael van 1000 gulden met verloop vanden tsedert den” (niet ingevuld). Verder is van deze zaak helemaal niets meer gevonden, zodat Van Overbeeck het er mogelijk maar bij heeft laten zitten, op hoop dat de weduwe toch nog wel wat zou betalen.²⁰ Overigens is het wel vreemd

¹⁷ Weeskamerarchief (0518) inv.nr. 3079a en c.

¹⁸ ORA inv.nr. 57 deel 14 fol. 4, 2-7-1678.

¹⁹ SA II inv.nr. 84, Gerechtsdagboek QQ fol. 265v. Van Outshoorn kreeg toestemming om de huizinge van de weduwe van Jan Bouchaer te verkopen voor de crediteuren.

²⁰ ORA inv.nr. 50 deel S fol. 102.

dat bij zo'n slecht betalende debiteur de familie Van Overbeeck toch nog maar eens duizend gulden extra aan hem leende. Of zou dat bedrag in feite bestaan hebben uit onbetaalde rente, die omgezet was in een soort hypotheek?

De nieuwe opschrijving van alle schulden die gebracht konden worden op "Jan Bouchaer zijn verkochte huys" zijn ook secuur geboekstaafd.²¹ Allereerst dienden "d'erfgenamen van Jacob Jansz. de Man" (denkelijk de opvolgers van het weeskind van Marijten Francken) een vordering in: "comt volgens weesrentebrief in date den 4-1-1644 een capitael van 158 gulden metten interest tzedert den 4-1-1669 jegens den penning sestien". De weesrentebrief was overgeleverd en berekend werd dat deze vordering, met drie maanden na 4 januari meegerekend, f 192-2 bedroeg. Vervolgens "d'erffgenamen van Mathijs van Overbeeck, comen volgens weesrentebrief in dato den 4-1-1644 een capitael van 550 gulden metten intrest van dien jegens 5 ten 100 zedert den 4-1-1671. De brief is overgelevert" (dus al voor de tweede keer), en met drie maanden extra berekend vanaf 4 januari beliep dat inmiddels f 669-3. In de marge staat nog bij deze vorderingen: "hebben gelijk recht". En dan weer "den ontfanger van de verpondingh, comt de annis 1674, h. 1674 (dit was een extra belasting), '75, '76 ende 1677" met nog een en ander, totaal f 32-15-8. Tot slot "d'heer Van Zanen, comt over de 100^e penning en 200^e penning de annis 1673 ende 1674 f 29, met onkosten totaal f 29-18". Dat leverde dus met elkaar een bedrag van f 923-18-8 op als schulden waaronder het hoekhuis bedolven was. Na het Rampjaar 1672 was de tijd bepaald niet florissant te noemen, zodat de prijzen van huizen flink gedaald waren. Bovendien wordt niets gezegd over achterstallige of nog onverschuldigd zijnde huur, zodat het wellicht sedert het overlijden van de weduwe Bouchar leeg stond en (nog) niet verhuurd was. Te vrezen is dat de waarde van de inboedel amper genoeg geweest zal zijn om de begrafeniskosten en dergelijke van te betalen, zodat het pand mogelijk een uitgekledede indruk gemaakt zal hebben. Aangezien Herman van Rhenen en Cornelis van der Kleij slechts f 255 ervoor wilden betalen, was wel duidelijk dat er flinke stroppen geleden zouden gaan worden. En het was in wezen nog veel erger....

Een faillissement, of zoals hier de verkoop van een geabandonneerd huis, is niet gratis. Het Register van Rekeningen van desolate boedels²² brengt aan het licht hoeveel zo iets wel niet kostte. Van "'t huys ende erve toebehoort hebbende Jan Bouchaers weduwe" was de koopsom f 255, en van de kopers werd ook nog ontvangen "over 't rantsoen van deselve" (vergelijkbaar met opgeld bij een veiling) f 6-7-8, totaal dus f 261-7-8. Daarvan moesten eerst betaald worden: "voor 't maecken van de voorwaarden met cleyn zegel f 2-8; vereert aen de clerquen ter Griffie voor 't lesen van deselve (de voorwaarden dus) f 0-12; betaelt aen de Schepenemeesteren, commissaris van de desolate boedels ende griffier voor haer Edele vacatie op de vercopingh f 3-10; ten tijde van de vercopingh hebben de rendanten (=bode Van Outshoorn en zijn collegae) 14 gulden 3 stuyvers 8 penningen aen opsteekgelt uytgeleyt; betaelt aen den bode Dirck van Outshoorn over verschot ende executiekosten f 21-10". Het totaal bedroeg daardoor f 42-3-8, waar nog wat kosten bijkwamen die voor meerdere executies tegelijkertijd gemaakt waren, zoals het drukken van aanplakbiljetten voor de veiling. Aldus werd op 8 maart 1679 vastgesteld. Het zal duidelijk zijn dat de familie Van Overbeeck wel naar haar geld kon fluiten.

Het bonboek meldt hierna dat op 4 juni 1681 dit huis "Is bij Hendrick van Opmeer cum socio als procuratie hebbende van Herman van Rhenen ende bij Cornelis van der Kleij vercoft aen Willem Jacobsz. de Man, vrij (dus zonder enige lasten zoals hypotheken) om 266 gulden, te betalen met 100 gulden gereet ende 50 gulden sjaers, meye 1682 't 1^e, telckens metten interest van 't onbetaelde jegens 4 ½ ten hondert". Dit zou merkwaardig kunnen klinken waar het de lasten betreft: de oude

²¹ ORA inv.nr. 50 deel T fol. 186.

²² ORA inv.nr. 92 deel M fol. 192 en 196.

weesrenten waren wel verdwenen in 1679, maar er rustte toch nog de rente van 10 stuivers per jaar voor het Catharinagasthuis op? Een mededeling in de marge geeft het antwoord op die vraag: “de nevenstaende 10 stuivers sjaers is aen de rentmeester van ’t Catarijnengasthuys afgelost den 21-8-1681”. Vermoedelijk is dus de koop gesloten op voorwaarde dat de verkopers die oude rente zouden aflossen. Als we aannemen dat dat gebeurde tegen de penning 20, zou dit betekenen dat dat tegen 20 maal 10 stuivers is 10 gulden gebeurde. Dan oogt de prijsstijging van het huis binnen een paar jaar van 255 naar 266 gulden ineens een stuk minder: er bleef zegge en schrijve één gulden over, en dan zullen we maar niet denken aan de overdrachtskosten die het duo verkopers had moeten betalen, waaronder de 40e penning als belasting aan de overheid. De heren zullen niet rijk geworden zijn van hun korte bezit van dit hoekhuis...

Willem de Man

De koper was een schipper, zoals meer eigenaars en bewoners van dit pand voor en na hem. Slechts een enkeling werd echt rijk in dit vak. Toch wist hij in de voorgeschreven tijd zijn huis vrij te krijgen: “de gecasseerde (ongeldig gemaakte) custingbrief van 266 gulden is alhier verthoont den 1-6-1685”, dus hij had de door de vroegere verkopers gekwiteerde hypotheekakte op het Stadhuis laten zien. Maar helemaal uit luxe gebeurde dat toch weer niet, getuige de volgende inschrijving in het bonboek: “Is mede belast met de 1000 gulden breder overgesteld in ’t 5^e Register fol. 502 van dato den 17-4-1686”. In dat andere bonboek is bij een pand vermeld dat niet alleen dat pand, maar ook het hoekhuis van de Koenesteeg als zekerheid voor die schuld van f 1000 diende. En nogmaals is te lezen: “Is mede belast met de 1000 gulden als aldaer van dato den 30-12-1688, noch mette 300 gulden als aldaer van dato den 14-3-1690”. Kortom, bij de verhoging van de schuld op dat andere pand bleef ook ons hoekhuis niet onbelast. Wanneer een grote schuld drukt op heel veel panden, is er nog niet veel aan de hand, maar waarom steekt iemand zich toch wel vrij diep in de schulden? Alleen om nog meer huisjes te kunnen kopen en dan als huisjesmelker op te treden? Je zou het haast denken.

Op 25 februari 1662 ging Willem, jongman van Leiderdorp, wonende aldaar, met als getuige Jacob Claesz., zijn eveneens te Leiderdorp wonende vader, in Leiden in ondertrouw met Lijsbeth Barentsdr. Wissingh, jongedochter van Leiden, wonende op de Nieuwstraat, met als getuige haar zus Annetgen, wonende op de (Vis)Markt. Het huwelijk werd op 25 februari in de dorpskerk van Leiderdorp gesloten. Hij was daar op 25 september 1633 gedoopt als zoon van Jacob Claesz. en Pietertge Willems; zij was op 3 oktober 1627 in de Hooglandse kerk gedoopt als dochter van Barent Hermansz. Wissinck en Marijtge Thonisdr. De naam Wissinck (ook wel eens Vissingh en dergelijke) klinkt niet echt Hollands, en dat klopt, want bij zijn ondertrouw op 12 september 1614 heette hij lakenmaker, jongman van Comen (thans Kamen) in het Land van der Mark. Willem Jacobsz. [de Man] en Lijsbeth Barents lieten achtereenvolgens dopen: Cornelia op 24 juni 1663 in de Pieterskerk, Jacobus op 30 november 1664 in de Hooglandse kerk, met als getuige Jacobus Claessen de Man, Pieternelletje op 6 juni 1666 in de Hooglandse kerk, en Engel op 10 augustus 1668 in de Pieterskerk. In ieder geval zoon Jacobus had nageslacht: op 6 februari 1691 werd in de Hooglandse kerk zijn zoon Willem bij Maertje Jans gedoopt, en op 31 oktober 1694 in dezelfde kerk een zoon Willem bij Sara Goet, waarbij Willem de Man (zijn vader) en Cornelia de Man (zijn zus) als getuigen optraden. Te vrezen is dat zij niet veel geërfd zullen hebben.²³

In de week van 3 tot 10 april 1700 werd de weduwe van Willem Jacobsz. de Man in de Hooglandse kerk begraven. Dat was het signaal om in actie te komen: hoe zat het met haar onroerend goed? Niet

²³ Blijkens een verklaring in het Getuignisboek Z fol. 301 was Willem Jacobsz. de Man schipper op Middelburg, waar hij geld mocht innen bij de Kamer Zeeland van de VOC.

best dus, zoals men al snel moest constateren. Dat is al te bevroeden uit de notitie in het bonboek: 16-4-1701, Decreet. “Is bij Hendrick van Galen cum socio als curateurs over den boedel ende goederen van Lijsbet Barents, weduwe van Willem Jacobsz. de Man, vercoft aen Pieter van Wijngaerden, vrij om 185 gulden gereet gelt, ende is bij willigh decreet deser vierschare geleverd den 2-3-1701”. Dit leidt weer tot een hele faillissementsadministratie, beginnend met de aanstelling op 22 april 1700 van de curateurs Hendrick van Galen ende Johannes Vermeulen en toesienders (toeziende curatoren) de voogden over de kinderen van Paschina Eelbrecht.²⁴ Eerst werden de schulden geïnventariseerd. Zo rustten er op het onroerend goed de nodige hypotheken (zoals al vermoed kon worden): f 165 op een huis op de St. Jacobsgracht, f 1000 op een huis in de Donkersteeg, 500 gulden op een huis in het Noordeinde en nog eens 1000 gulden op de huizen in de Donkersteeg, Noordeinde, Hogewoerd en Westhavenstraat plus nog onbetaalde interest daarover vanaf 12 januari 1691 (dus al negen jaar!), aankomende de verbonden goederen van Paschina Eelbrecht volgens weesrentebrief van 17-4-1686. De weeskinderen van Paschina waren dus belangrijke crediteuren, vandaar dat de voogden tot toesienders benoemd waren. De doodschulden (zeg maar begrafeniskosten en dergelijke) ter hoogte van f 68-3 waren betaald (in feite voorgesloten) door Jacob de Man. Johan van der Putten had nog f 7-4 te vorderen wegens geleverde medicamenten, zodat Elisabeth Barents wel enige tijd ziek geweest zal zijn. Verder waren er nog wat belastingschulden en enkele weinig opzienbarende wellicht openstaande rekeningen van leveranciers.

Eerst moesten de huizen maar eens te gelde gemaakt worden.²⁵ Op een veiling werden op 2 maart 1701 door de curatoren verkocht: het huis in de Donkersteeg aan Isacq de Vinck voor f 525 (waarvan 225 cash en aflossingen van f 100); het huis in het Noordeinde aan Jan van Bremenbergh voor f 290 (f 150 cash en aflossingen van f 75); het huis aan de Hogewoerd op de hoek van de Koenesteeg aan Pieter van Wingaerden voor f 185 cash; het huis aan de St. Jacobsgracht aan Jacobus de Wolff voor f 100 cash; het huis in de Westhavenstraat aan Claas Clinkenberg voor f 53; en twee huizen (naast elkaar) aan de Binnenvestgracht tussen de Korte Scheistraat en de Nieuwe Mare aan Casper de Ridder voor f 34 cash. Al deze bedragen maken wel duidelijk dat het bepaald geen kleine paleisjes waren. Het Register van desolate boedels meldt weer dezelfde koopsommen, maar ook het daarop ontvangen rantsoen en soms nog achterstallige huur.²⁶ Zo kwam er van het huis in de Donkersteeg nog 85 gulden voor een jaar huur van Pieter Hoffman binnen, en evenzo van het huis op het Noordeinde f 60 voor een jaar van Hendrick Kruijwagen. Interessanter is: “s boedels huys op de Hogewoert is op dato ende ten overstaen alsvoren vercoft aen Pieter van Wijngaerden voor f 185; ontfangen over rantsoen van de voors. koopenningen jegens een halve stuyver op de gulden f 4-12-8; noch ontfangen van Niesje Hendricx over 5/4 jaer huys van ’t voors. huys, verschenen mey 1701, f 65”. Ook van “Robbert Gibbe als d’administratie gehad hebbende van de voors. huysen” werd volgens liquidatie f 26-19 over deze huizen ontfangen. Met het verkochte huisraad en imboedel, die in een boelhuys (publieke verkoping) te gelde gemaakt waren, ter waarde van f 57-5, beliepen de totale inkomsten f 1587-13. Best nog wel een aardig bedrag, maar er waren ook nog lasten. Zo rustten op het huis op de Hogewoerd nog achterstallige belastingen ter hoogte van f 29-16 en nog wat overige (onderhouds)kosten ad f 43-10. Die onderhoudskosten zijn trouwens bij alle huizen best wel groot, zelfs als bedacht wordt dat de meeste aannemers als regel een heel jaar krediet gaven. Uiteraard waren er ook nog wat algemene onkosten, zoals f 5-14 voor Nicolaes de Munt voor ’t maken van de inventaris van de boedel (die helaas niet teruggevonden is). Uiteindelijk bedroegen de uitgaven f 701-12-12, waardoor er een positief saldo van f 886-0-4 op 5 januari 1701 naar de Griffie

²⁴ ORA inv.nr. 50 deel Z fol. 75.

²⁵ ORA inv.nr. 58+20 fol. 23-28.

²⁶ ORA inv.nr. 92 deel MM fol. 137.

gebracht kon worden om te bepalen welke vorderingen preferent en welke concurrent zouden zijn. Allereerst moesten er nog de kosten van het faillissement afgetrokken worden. Het Minuutboek van schattingen²⁷ geeft die allereerst, want die waren zeer preferent (en hoog): f 46-9. Ook de doodschulden, die Jacob de Man voorgeschoten had, waren preferent, maar toch kreeg hij slechts f 51-3-4 van zijn vordering van f 68-3. Diverse aannemers kregen ook de door hen gemaakte kosten voor noodzakelijk onderhoud van huizen betaald, in totaal zo'n 75 gulden. Aan de verschillende ontvangers van belastingen, vooral de verponding en honderdste penning, werd bijna 200 gulden betaald, met als gevolg dat er nog 439-0-12 voor de concurrente schuldeisers overschoot. Dit ging in zijn geheel naar de boedel van Paschina Eelbregt in mindering van het kapitaal van f 1000 dat nog op het huis in de Donkersteeg rustte ingevolge de weesrentebrief van 12 januari 1684. En dat betekende dat er flink wat onbetaalde crediteuren overbleven, die als ze dachten toch nog wat binnen te kunnen krijgen door te gaan procederen, daartoe de vrije hand gegeven werd. Die crediteuren waren de boedel van Paschina Eelbregt met een custing van f 500 op het huis in het Noordeinde en een weesrentebrief van f 1000 op de huizen in de Donkersteeg, Noordeinde, Hogewoerd en Westhavenstraat. Dirk van Toornvliet, notaris, had namens zijn vrouw Lijsbeth Dirx nog recht op f 165 als restant van een custing op het huis aan de St. Jacobsgracht. Isacq Wardenier had nog f 4-8 te vorderen wegens zout- en zeepgeld (een belasting), Johan van der Putten had zijn f 7-14 voor geleverde medicamenten en verschot nog niet gekregen, en er was een duistere vordering van f 20-11. Kortom, er was een flink tekort. Het zal wel niet verstandig geweest zijn om te gaan procederen over een andere verdeling, want uiteindelijk valt van een kale kip maar weinig te plukken. Helaas was dus ook voor Willem Jacobsz. de Man en Elisabeth Barends het pand op de hoek van de Koenesteeg eerder een molensteen om de nek dan een rijkmakertje...

In de hele achttiende eeuw was het pand bezit van personen die ook nog andere panden hadden, wellicht deels typische huisjesmelkers. Dit is toch wat minder interessant dan de geschiedenis van het pand in de zestiende en zeventiende eeuw, zodat hier gestopt is met het uitzoeken op dit detailniveau van de wederwaardigheden van het huis op de Hogewoerd, hoek Koenesteeg.

²⁷ ORA inv.nr. 52 deel CCC fol. 127.